

Bergsonova koncepcija kršćanstva u interpretaciji hrvatskoga filozofa Đure Gračanina

Ivan Macut*, Ivana Skuhala Karasman**

Sažetak

Hrvatski filozof, teolog apologet i svećenik Đuro Gračanin (1899.–1973.) zadnjih dvadesetak godina sve se više tematizira na području istraživanja hrvatskoga filozofskoga i teološkoga nasljedja. Doktorirao je 1935. na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu tezom Moderni filozof branitelj kršćanstva?: Omogućuju li Bergsonove koncepcije kršćanstva ispravno poimanje naravnog i nadnaravnog reda? U prvom poglavlju članka iznesena je kratka Gračaninova biografija. U drugom poglavlju tematiziran je Gračaninov doktorski rad s ciljem pronalaska njegovih argumenata za i protiv pojedinih Bergsonovih filozofskih stajališta. U trećem poglavlju članka taksativno je nabrojana percepcija Bergsonove filozofske misli kod nas.

Ključne riječi: Đuro Gračanin; Henri Bergson; kršćanstvo; naravni red; nadnaravni red

Uvod

Hrvatski filozof, teolog i katolički svećenik Đuro Gračanin nije nepoznat među hrvatskim filozofima kršćanske provenijencije 20. stoljeća.¹ Ipak, sve do nedavno spominjan je više prigodno nego što je sustavno istraživano. Zato se u potpunosti slažemo s filozofom Koprekom, koji ističe da je Gračanin malo zapažena osobnost u našoj hrvatskoj kršćanskoj filozofiji (Koprek, 2005, 45). Zadnjih dvadesetak godina stanje se je promijenilo na bolje. Koprek (2005) je objavio rad *Moralna ličnost: Gračaninova kritika Kantova poimanja slobode prema studiji La personalité morale d'après Kant*. Objavljena je i knjiga njegovih radova *Ozbiljnost*

* Dr. sc. Ivan Macut, znanstveni suradnik, Institut za filozofiju. Adresa: Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0224-7803>. E-adresa: imacut@ifzg.hr

** Dr. sc. Ivana Skuhala Karasman, znanstvena savjetnica, Institut za filozofiju. Adresa: Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7769-5259>. E-adresa: ivana@ifzg.hr

1 Ovaj članak rezultat je istraživanja na projektu *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine*, IP-2022-10-5438 koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

nadnaravnog (Gračanin, 2018), s uvodnom studijom Ivana Čule (2018). Spomenimo i da je uključen i u pregled povijesti hrvatske filozofije od 1874. do 1941. (Macut, 2018, 443–444).

Gračanin je na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu obranio doktorski rad, koji je pod istim naslovom *Moderni filozof branitelj kršćanstva?* objavio 1935. godine. Na to se je djelo kod nas malo dužim prikazom osvrnuo jedino filozof Zimmermann (1935a) u časopisu *Bogoslovska smotra* (usp. Skuhala Karasman, 2021, 478). To smatramo pomalo čudnom jer je recepcija Bergsonove filozofije kod nas dosta bogata. Opravdanje bismo mogli naći u tom što je Gračanin sve do nedavno kod nas bio slabo zapažen kršćanski filozof.

1. *Kratka biografija hrvatskoga filozofa Đure Gračanina*

Đuro Gračanin rođen je 5. ožujka 1899. u Gackom. U rodnom mjestu završio je osnovno školsko obrazovanje, a srednju školu završio je 1920. u Sarajevu. Zajedno s Merzom i Šćetincem 1920. dobio je stipendiju za studij u Parizu (Račić, 2011, 9). Osobito ga je Merz potaknuo da se počne ozbiljno baviti filozofijom. Godine 1922. upisao se je na Institut catholique de Paris (“Katolički institut u Parizu”). Na mrežnim stranicama knjižnice toga visokoga učilišta navedeno je da je voditelj Gračaninove doktorske teze bio Émile Peillaube (1864.–1934.), a teza je naslovljena *La personnalité morale d’après Kant: son exposé, sa critique à la lumière du thomisme* (“Moralna osobnost prema Kantu: njegovo izlaganje, njegova kritika u svjetlu tomizma”) (Gračanin, 1935b). U knjizi je samo kada je djelo dobilo imprimatur, i to od Katoličkoga instituta u Parizu 25. rujna 1929., a od nadbiskupa Alfred–Henri–Marie Baudrillarta 9. listopada 1929., ali ne i kada je djelo tiskano. Predgovor tomu Gračaninovu djelu napisao je filozof Jacques Maritain. Pretpostavljamo da je to djelo tiskano 1935. godine.² Gračanin je studirao i teologiju od 1925. do 1929. na istom učilištu, gdje je postigao licencijski. Godine 1935. doktorirao je na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu radom *Moderni filozof branitelj kršćanstva?: Omogućuju li Bergsonove koncepcije kršćanstva ispravno poimanje naravnog i nadnaravnog reda?* (Duda, 1974, 426).

Po povratku sa studija Gračanin je razvio raznovrsnu djelatnost. Barac ga je 27. rujna 1937. u svojem pismu dekanatu Bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu, uz molbu za dopust dok ne stigne rješenje o umirovljenju, profesorskomu zboru istoga fakulteta predložio kao svoju zamjenu. »Taj je prijedlog bio uvažen, pa je dr. Gračanin već početkom listopada bio izabran za honorarnog nastavnika na katedri za žOsnovno bogoslovlje» (Zvonar, 2016, 83). Gračanin je u siječnju 1941. izabran za redovitoga profesora. Obnašao je i službu dekana Bogoslovnoga fakulteta od 1941. do 1943. godine. Bio je urednik časopisa *Bogoslovska smotra* od 1942. do 1944. (Kovač, 2020, 233). Uredio je i prvi poratni broj. Nakon 34

2 Nešto duži prikaz toga djela napisao je Zimmermann (1935a). Gardeil (1936, 737) je napisao sažetak toga Gračaninova djela te je u podacima naveo da je objavljeno 1935. godine. Prikaz toga Gračaninova djela napisao je i Ramirez (1938).

godine rada na Bogoslovnom fakultetu, Gračanin je otišao u mirovinu (Duda, 1974, 426).³ Preminuo je 13. prosinca 1973., a pokopan je 15. prosinca 1973. na Mirogoju, gdje su se od njega oprostili brojni kolege, prijatelji i znanci.

2. Gračaninovo djelo *Moderni filozof — branitelj kršćanstva*?

2.1. Bergsonov stav prema kršćanstvu

Đuro Gračanin doktorirao je radom o Bergsonu *Moderni filozof branitelj kršćanstva?* 1935. godine na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Dekan Bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta Kraljevine Jugoslavije Andrija Živković dao je 12. lipnja 1935. dopuštenje za tiskanje (imprimatur) doktorske disertacije.

Doktorski rad Gračanin otvara tvrdnjom da suvremeni psiholozi sve ono što je nadnaravno proglašavaju bolesnim, a mistike proglašavaju ljudima bolesne mašte i hipertrofirane senzibilnosti, tj. neuravnoteženoga duševnoga života. Zato se je u javnosti kršćanstvo počelo omalovažavati te je to mnijenje utjecalo i na brojne katolike. Gračanin ističe da se kod katolika zbog svega toga javljaju klonulost i malodušje, a kod pozitivista javljaju se ponos i trijumf (Gračanin, 1935a, 3–6). Katolici nisu bili nijemi, nego su ustajali u obranu kršćanstva.⁴ Ipak, Gračanin priznaje da su imali slab učinak. Bolji uspjeh postigao bi netko tko bi »došao izvan katoličanstva«, a razlog je taj što bi tu osobu bilo teško optužiti da je pristrana. To je prema Gračaninu bio filozof Bergson i njegovo djelo *Les deux sources de la morale et de la religion* (Bergson, 1932, "Dva izvora morala i religije", usp. Gračanin, 1935a, 6).

Gračanin smatra da Bergson zastupa neke stavove s kojima se on ne može složiti, ali ipak je riječ o misliocu koji o svakom problemu ostavlja svoj osobni otisak. Ne samo u svijetu, nego i kod nas Bergsonova filozofija ima svoje čitatelje, te Gračanin kaže da on i kod nas ima velik utjecaj (Gračanin, 1935a, 7). Unatoč svojem misaonomu skladu s nekim kršćanskim istinama, ipak Bergson nije postao kršćaninom. Razlog prema Gračaninu nije u tom što Bergson to ne bi želio, nego je razlog u tom što je svojim prijašnjim filozofskim idejama sâm sebi nametnuo poimanje stvari koje je u suprotnosti s ispravnom duhovnom orijentacijom kršćanstva (Gračanin, 1935a, 11–12).⁵

3 To je djelo prikazao Zimmermann (1935b).

4 Spomenimo Gračaninov (1937; 1938) članak u dva nastavka *Predmet apologetike: Pregled novijih teologa na apologetski problem*.

5 Hrvatski teolog Živković (1942, 64) rekao je da su se pojavile tvrdnje da je Bergson prešao na katoličanstvo, međutim pokazale su se lažnima. Donosi i pismo Bergsonove supruge, koja je izjavila da on nije prešao na katoličanstvo. Spomenimo i to da je Vuco (1937, 245) potpuno pogrešno izvijestio javnost da je Bergson prešao na katoličanstvo: »jedan od najvećih današnjih francuskih i uopće svjetskih umova na polju filozofije postao je katolik«.

2.2. Nadilaženje materijalizma i pozitivizma

Prvi dio knjige Gračanin je naslovio *Branitelj kršćanstva*. Odmah na početku oslanja se na mišljenje filozofa Jacquesa Maritaina,⁶ koji u svojem djelu *La philosophie bergsonienne: Études critiques* (“Bergsonova filozofija: Kritičke studije”) smatra da je u Bergsonovo vrijeme metafizika bila prezrena, a moderna filozofija sve je svodila na materijalizam i pozitivizam. Bergson je uspio obnoviti spiritualizam i srušiti materijalističko poimanje svijeta. Problem je bio u tom što su te ideje moderne filozofije smatrane očitima i gotovo nužnima te kao bezuvjetni postulati i sjajni zaključci prirodnih znanosti. Spajani su ateizam i znanost, pa je tako materijalizam postao jedina moguća filozofija pozitivne znanosti. U početku je i filozof Bergson bio pod takvim utjecajem. Nakon što je uvidio ništavnost mehanicizma, Bergson je krenuo u potragu za pravom istinom. Zaključio je da postoji slobodna volja, da se duh razlikuje od materije, da postoji razlika u naravi između čovjeka i životinje dr. (Gračanin, 1935a, 13–15).

Kada je riječ o značajkama Bergsonova djela, Gračanin kaže kako njime razbija uski okvir racionalizma koji zastupa moral kojim se čovjeka zatvara u samog sebe. Uvažavajući različite kršćanske mistike, kao što su Katarina iz Siene, Terezija iz Ávile, Ivan od Križa, Bergson osluškuje njihove glasove koji govore o stvarnosti koja je njemu još uvijek bila nepoznata. Uzimajući sve to u obzir, Gračanin kaže da to Bergsonovo djelo nadilazi samu filozofiju, nagovještavajući da postoji znanje koje nadilazi granice filozofiranja. Ipak, Bergson i u tom djelu ostaje filozof te ga usko nadovezuje na svoja ranije objavljena filozofska djela (Gračanin, 1935a, 19–20).

2.3. Kršćanski moral i kršćanska mistika

Gračanin je uvjerenja da Bergson zastupa učenje prema kojemu su kršćanski moral i kršćanska mistika jedinstveni i oni nadilaze sve što je ljudski duh ikada posjedovao. Međutim, Bergsonova namjera nije bila braniti kršćanstvo, nego je pisao iz vlastitoga filozofskoga uvjerenja. Zato Gračanin Bergsona naziva “braniteljem kršćanstva izvana” (Gračanin, 1935a, 21–22).

Ulazeći detaljnije u analizu Bergsonove misli, Gračanin uočava da kod njega postoje dva morala. Prvi je moral »društvenoga pritiska«, koji imaju zatvorena društva. To je nepotpun i ograničen moral. Drugi je »potpuni moral« ili »apsolutni moral«, koji je ujedno i moral otvorenoga društva. Bergson u svojem djelu naglasak stavlja na taj drugi moral. Nisu samo kršćanski sveci oni u kojima se je taj moral utjelovio. Tu su i ljudi prije kršćanstva, primjerice grčki mudraci, izraelski proroci i sl. Bergson ističe da tu nije riječ samo o razlici u stupnju, nego je riječ o razlici u naravi. Što je prvi moral savršeniji to je bezličniji, a kada je drugi moral savršeniji, to se više utjelovljuje u izvrsnije osobnosti koje tada postaju primjer

6 Čulo (2017, 124) sasvim ispravno zaključuje da se Gračanin u svojim djelima ne bavi posebno mišlju Jacquesa Maritaina, nego se radije služi njegovom mišlju kako bi njome potvrdio svoj stav. Đuro Gračanin prvi je kod nas preveo nešto iz Maritainova opusa: dio njegova teksta iz djela *Theonas* (Čulo, 2017, 112).

drugima. To prema Bergsonu ujedno objašnjava i razlog zašto sveci imaju toliko sljedbenika (Gračanin, 1935a, 23–25). Za Bergsona kršćanski je moral superiorniji svim oblicima morala koji se temelje samo na razumu (Gračanin, 1935a, 33).

Gračanin ističe kako prema Bergsonu ljudski razum ne može dovesti do pune života. To se opaža u moralu i u religiji. Primitivne religije — Bergson ih još naziva stoičkim religijama — u svojoj su biti poniženje za ljudski razum. Dina-mičke religije u sebi sadrže mistički život koji je prava rijetkost te doći do njega znači nadići i narav i naravnu religiju. Stoička religija i dalje postoji u svijetu, ali prema Bergsonu postoji uzaludno (Gračanin, 1935a, 39–43). Bergson je isticao da misticizam nije samo odlika kršćanstva. Postoji misticizam i kod Grka i kod Indijaca, ali to je prema istomu filozofu nepotpun, odnosno neautentičan misticizam. Jedini potpuni misticizam je u kršćanstvu (Gračanin, 1935a, 44–51). Bergson odbacuje mišljenje da su mistici bolesni ljudi i ističe kako mistici prolaze kroz duže razbolje unutarnje preobrazbe te se postupno predaju Bogu. Ta je promjena unutarnje naravi. Mistik prenosi sada na druge ljude ono što je doživio u svojoj nutрини i poučava ih. Misticizam u kršćanstvu svoje podrijetlo vuče od Krista te su mistici njegovi nastavljači (Gračanin, 1935, 52–61).

2.4. Razum i intuicija

Drugi dio knjige Gračanin je naslovio *Moderni filozof*. Gračanin tu želi ispitati jesu li Bergsonova promišljanja u skladu s kršćanskom apologetikom (Gračanin, 1935a, 82). Polazi od samoga početka Bergsonova filozofiranja, u kojem je isti filozof došao u neko idejno srodstvo s kršćanskim spiritizmom. Bergson razvija misli o induktivnoj metodi u filozofiji. Želio je dokazati kako je iznad naše razumske spoznaje moguća i jedna druga spoznaja, odnosno da uz razum posjedujemo i intuitivnu sposobnost, »sposobnost kojom je moguće dosegnuti realnost i koja je bliže apsolutnome, duboku realnost a da ne apeliramo na kakvu izvanju pomoć« (Gračanin, 1935a, 85–87). Bergsonov je filozofski stav od samoga početka: razum je nesposoban spoznati istinu. To su neki nazvali i Bergsonov anti-intelektualizam. Ako je to točno, onda je potrebno pronaći drugi način kako doći do istine. Za Bergsona to je intuicija, te upravo njom »dosežemo stvarnost izravno u samoj sebi« (Gračanin, 1935a, 89). Gračaninu to nije baš uvjerljiv stav. »Tradicionalna filozofija i kršćanska teologija bitno drže do diskurzivnog rada ljudskog uma. Bergson međutim ne samo da do njega ne drži, nego ga konstantno zabacuje, kao spekulativno bezvrijedna« (Gračanin, 1935a, 90).

U nastavku Gračanin naglašava da je Bergsonova filozofija odlučno realistička, ali Bergsonov realizam nije u skladu s tradicionalnim realizmom. Za kršćanske skolastike predmet intelektualne spoznaje jest biće, a za Bergsona, odnosno za njegovu intuiciju vlastit predmet je trajanje, koje nema ništa ni s matematikom ni fizikom, nego je ono tkivo stvari, odnosno ono čini sve što jest, te ga se ne smije zamišljati ni kao bit ni kao stvar koja traje. Nema stvari, nego postoji samo postojanje (Gračanin, 1935a, 94). Čovjek se pomoću intuicije može osloboditi materijalne ili pojmovne tamnice. Uranjamo u stvarnost te istovremeno lomimo okvire pojedinih percepcija, odnosno logičkih kategorija i dedukcija, da se ko-

načno domognemo životne struje u sebi direktnim iskustvom, a to je simpatijom (Gračanin, 1935a, 97). »Sam razum, drugim riječima, vodi nas k materijalnosti, nepomičnosti, ali ako hoćemo da materijalnost nadidemo treba se uteći intuiciji« (Gračanin, 1935a, 98). Tu Gračanin pronalazi dva problema. Prvi, Bergsonovo izlaganje počiva više na tvrdnjama nego na dokazima. Drugo, ako se na taj način postavi potreba nadilaženja razuma, onda se u biti tvrdi da postoji neka vrsta naravnoga mističnoga iskustva, a to je problematično (Gračanin, 1935a, 99).

2.5. *Naravno i nadnaravno*

Gračanin smatra kako se kod Bergsona može pronaći određen napredak u odnosu na približavanje prema kršćanstvu. Za Bergsona potrebno je da se čovjek izdigne iznad razuma te od statičkoga poretka uđe u dinamički, odnosno da od razumskoga života ide prema nadrazumnom životu. Na koji način se do toga dolazi? Gračanin tumači Bergsona i kaže: »Posve je prema tome jasno, da se do dinamičke religije, do misticizma dolazi tako što čovjek putem iste, samo pojačane intuicije ulazi u istu struju životnog elana, evolutivne energije od koje je nekoć poteklo stvaranje ljudske vrste. U svem ovom nema nikakve oznake, da bi se radilo o nečemu, što je različite naravi od opće životne energije, koja sve oživljava. Štoviše Bergson izričito veli, da se pravi misticizam definira u odnošaju sa životnim elanom, da je njegovo mjesto u točki, dokle je vjerovatno duhovna struja, što je jurnula kroz materiju, htjela doći, ali nije mogla da dode« (Gračanin, 1935a, 105). Gračanin smatra kako u tom slučaju ne može osporiti Bergsonov govor o razlici u naravi koja postoji između naravnoga i mističkoga religioznoga života, a ta je razlika usred bitne jednakosti. Različitost naravi u biti je različitost u intenzitetu, a to se suprotstavlja tradicionalnomu skolastičkomu shvaćanju. Gračanin smatra kako Bergsonovo shvaćanje ne dopušta očuvanje razlike između naravnoga i nadnaravnoga (Gračanin, 1935a, 106–109). Problem je prema Gračaninu taj što se je Bergson svojom filozofijom udaljio od ispravnoga shvaćanja — a to je kršćansko shvaćanje — narav je učinio nadnaravnom u okviru svojega shvaćanja intuicije, naučavao je da postoji jedan jedini životni elan koji se očituje i u naravnom i u mističnom životu te, konačno, prema njemu filozofija želi biti mistična. Bergson kršćanskomu misticizmu daje superiorno mjesto te svaku pravu spoznaju prožima upravo misticizmom, a to je još jedna pogreška. Zato ne samo da Bergsonova filozofija ne može služiti kršćanskoj apologetici, nego štoviše ona joj šteti (Gračanin, 1935a, 111–112).

Prije nego što je iznio zaključke, Gračanin se je ukratko osvrnuo na problematiku Bergsonova shvaćanja Boga. Prema Bergsonovu shvaćanju Bog⁷ ne bi bio dovršeno biće, odnosno bio bi nedovršen te se uvijek mijenja,⁸ odbacujući

7 Zimmermann (1937, 189) na jednom mjestu, polemizirajući s Bergsonovom filozofijom, o njegovu shvaćanju Boga piše: »Mistička intuicija ili neposredno (doživljajno) iskustvo Boga, sa negacijom razumskog opravdanja, to je glavna karakteristika Bergsonova teizma.«

8 Istu interpretaciju o Bergsonu daje i Šanc (1935, 18) kada piše da svojim djelom *Dieu se fait* zastupa panteizam u interpretaciji da je božanstvo nešto što uvijek postaje i zato nikada nije.

Aristotelovo poimanje Boga⁹ kao nepokrenutoga pokretača. Uz to, kada se uzme u obzir i razlika između Boga i stvorenja, ona bi prema Bergsonu u biti bila kao što je razlika između naše osobe i naših djela. Gračaninu se čini da će čitatelj Bergsonova djela lako doći do zaključka kako on zastupa panteizam,¹⁰ a što sâm Bergson opovrgava (Gračanin, 1935a, 127–128).

U zaključku Gračanin smatra kako je Bergson kršćanske mistike upoznao iz djela koja ne priznaju učinak milosti te ne govore o razlici između naravnoga i nadnaravnoga reda. Bergson ide istim putem. Kod njega se nadnaravni život svodi na naravni koji je shvaćen kao viši razvoj ljudskoga života. Iako se Bergsonu treba diviti što se uspio približiti kršćanstvu, ipak, njegovo djelo i trud poznaju i ograničenja: nema objektivne punine ispravnoga shvaćanja kršćanstva: shvaćanje odnosa naravnoga i nadnaravnoga reda koji prema Bergsonu posjeduju samo jaku diferencijaciju. Shvaćanje životnoga elana u potpunosti je suprotnosti s kršćanskim učenjem o milosti (Gračanin, 1935a, 130–134).

3. *Recepcija filozofije Henrija Bergsona u Hrvatskoj*

Ivana Skuhala Karasman (2021) objavila je rad o recepciji filozofije Henrija Bergsona u Hrvatskoj. Zbog novih spoznaja sada donosimo i druge bibliografske jedinice.

Kada je riječ o ranijim radovima o filozofiji Henrija Bergsona potrebno je spomenuti članak Ante Alfirevića (1925) i Eterovičev (1925) prikaz Stojanovićeve knjige *Filozofija Anria Bergsona*. O Bergsonu su pisali Hijacint Bošković (1933; 1934; 1936a; 1936b) i Božo Vuco (1937). Stjepan Zimmermann u knjizi *Filozofija i religija* na mnogo mjesta je pisao o Bergsonu, a posvetio mu je i jedno posebno poglavlje *Bergsonov "teizam"* (Zimmermann, 1937, 186–191). Iste je godine Keilbach (1937) prikazao i Bergsonovu filozofsku misao. Do kraja Drugoga svjetskoga rata o Bergsonu su pisali Filipović (1939), Gračanin (1940), Čepulić (1941), Živković (1942) i Sertillanges (1942) te Keilbach (1944) u poglavlju *Metafizička bit Božja: Realističko–idealistički panteizam*. Sedamdesetih i osamdesetih godina o Bergsonu su pisali Brida (1970; 1972; 1978), Habazin (1974; 1976), Devčić (1986) i Kusić (1987). Bošnjak je u svojoj *Povijesti filozofije* jedno cijelo poglavlje posvetio Henriju Bergsonu i zaključio da je on zbog svojega djelovanja i utjecaja »postao klasik francuske filozofije« (Bošnjak, 1993, 396). Od novijih radova spominjemo Miquela (2006), Tićac (2020), Tadića (2006), Pavića (2012), Festini (2017), Jakopca (2020) i Losoncza (2020).

9 I Zimmermann (1935b, 455) na poseban način ističe Bergsonovo nepoznavanje Aristotelova poimanja Boga: »Kritika navedenog mjesta može vrlo ako pokazati, da Bergson govori o Aristotelu potpunim nepoznavanjem.«

10 Keilbach (1944, 210) Bergsona spominje u kontekstu izlaganja o realističko–idealističkom panteizmu: »Predstavnicima realističko–idealističkog panteizma mogu se smatrati oni panteistički orijentirani mislioci, koji po svojoj glavnoj tendenciji zastupaju realizam, dok je njihov način mišljenja zapravo idealistički. To u prvom redu vrijedi o Bergsonu [...]«.

Zaključak

Đuro Gračanin obranio je 1935. doktorsku disertaciju o Bergsonu. Okosnica njegova rada je Bergsonovo djelo *Les deux sources de la morale et de la religion*. Očito je da je Gračanin pratio suvremenu filozofsku literaturu, pogotovo francusku. Svojim je doktorskim istraživanjem pokazao, s jedne strane, da prati najnovija filozofska promišljanja te, s druge strane, da je u stanju iznijeti i vlastito viđenje, ali uputiti i kritiku gdje to smatra potrebnim. Možemo reći kako Gračanina krasi jasnoća izlaganja kako Bergsonove tako i vlastite misli te pokazuje nesumnjivi dar za sažeti i iznijeti ono bitno. Uz to, Gračanin je u svojoj pohvali i kritici umjeren. Ne nalazimo ni trijumfalizam, nego štoviše jedan realističan pogled na Bergsonovu filozofsku misao te je, također, prikazuje i tumači kako u širom kontekstu Bergsonovih sljedbenika tako i kritičara. Gračaninova kritika usmjerena je na Bergsonovo krivo shvaćanje kršćanstva, njegove krive postavke o odnosu naravi i nadnaravi i sl. Sve to, ipak, ni u kojem slučaju ne sprječava Gračanina da Bergsonovu filozofiju cijeni visoko, pa i u onom dijelu u kojem se razilazi s kršćanskim poimanjem i shvaćanjem Boga, svijeta i čovjeka. Ono u čemu je Bergson blizu kršćanstvu Gračanin visoko cijeni i rado ističe.

Teza Đure Gračanina objavljena je 1935. godine. Ipak, unatoč tomu što je objavljena prije nešto manje od 100 godina, nije imala većega utjecaja na promociju i afirmaciju Bergsonove filozofske misli kod nas. Na njegovu doktorsku tezu dužim se prikazom osvrnuo jedino Zimmermann, a prikaza, komentara i sl. drugih autora kod nas do sada nismo pronašli. Raduje, međutim, činjenica da se Gračaninov publicistički rad u zadnje vrijeme kod nas sve više istražuje te se pojavljuju i studije o njemu. Zbog potencijala koji Gračaninov objavljeni opus ima, uvjereni smo da će se u budućnosti taj istraživački rad još i više intenzivirati te da će se na taj način osvijetliti njegova još uvijek dosta skrivena filozofska i teološka misao.

Literatura

- Alfirević, Ante (1925). Bergsonov intuicionizam. *Život*, 6(6), 321–325.
- Bergson, Henri (1932). *Les deux sources de la morale et de la religion*. Paris: Librairie Félix Alcan.
- Bošković, Hijacint (1933). Henri Bergson. *Hrvatska prosvjeta*, 20(4), 148–150.
- Bošković, Hijacint (1934). *Nove struje u modernoj filozofiji*. Zagreb: Dominikanska naklada Istina.
- Bošković, Hijacint (1936a). Bergson o kršćanstvu. *Hrvatska prosvjeta*, 23(1–2), 35–38.
- Bošković, Hijacint (1936b). Bergson o kršćanstvu. *Hrvatska straža*, 8(53), 4–5.
- Bošnjak, Branko (1993). *Povijest filozofije 3*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Brida, Marija (1970). Filozofska misao Henrija Bergsona. *Praxis*, 7(3), 397–405.
- Brida, Marija (1972). Bergsonova vizija bistvovanja. *Forum*, 4–5, 632–678.
- Brida, Marija (1978). Uvod. U: Henri Bergson, *Ogledi o neposrednim činjenicama svesti* (str. vii–xxx). Beograd: Mladost.

- Čulo, Ivan (2017). Recepcija Jacquesa Maritaina u Hrvatskoj tijekom 20. stoljeća. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 43(1), 89–279.
- Čulo, Ivan (2018). Defensor fidei — preko naravnoga do nadnaravnog. U: Đuro Gračanin, *Ozbiljnost nadnaravnog: Članci, eseji i studije* (str. 7–42). Zagreb: Glas Koncila.
- Čepulić, Drago (1941). Sudbina Bergsonove filozofije. *Hrvatska smotra*, 9(5), 184–198.
- Devčić, Ivan (1986). Tematiziranje Boga u suvremenoj filozofiji. *Crkva u svijetu*, 21(2), 201–202.
- Duda, Bonaventura (1974). Posmrtno slovo profesoru dru Đuri Gračaninu. *Bogoslovska smotra*, 44(2–3), 426–427.
- Eterović, Karlo (1925). J. D. Stojanović, Filozofija Anria Bergsona. *Nova revija*, 4(2), 212–213.
- Festini, Heda (2017). Marija Brida (1912.–1993.) o H. Bergsonu. U: L. Boršić i I. Skuhala Karasman (ur.), *Filozofkinje u Hrvatskoj* (str. 177–184). Zagreb: Institut za filozofiju.
- Filipović, Vladimir (1939). O Henry Bergsonu. *Hrvatski dnevnik*, 1281, 3.
- Gardeil, Henri Dominique (1936). Bulletin d'Historie de la Philosophie. *Revue des Sciences philosophiques et théologiques*, 25(4), 726–743.
- Gračanin, Đuro (1935a). *Moderni filozof branitelj kršćanstva?: Omogućuju li Bergsonove koncepcije kršćanstva ispravno poimanje naravnog i nadnaravnog reda?* Sarajevo: Nova tiskara Vrećek.
- Gračanin, Đuro (1935a). *La Personnalité morale d'après Kant : son exposé, sa critique à la lumière du thomisme*. Paris: Mignard. ŠPotpisan Georges Gračanin.Ć
- Gračanin, Đuro (1937). Predmet apologetike: Pregled novijih teologa na apologetski problem. *Bogoslovska smotra*, 25(4), 389–398.
- Gračanin, Đuro (1938). Predmet apologetike: Pregled novijih teologa na apologetski problem. *Bogoslovska smotra*, 26(1), 53–80.
- Gračanin, Đuro (1940). Bergsonizam i katolicizam. *Bogoslovska smotra*, 28(2), 139–142.
- Gračanin, Đuro (2018). *Ozbiljnost nadnaravnog: Članci, eseji i studije*. Zagreb: Glas Koncila.
- Habazin, Anđelko (1974). Bergsonov društveno–politički svijet. *Radovi: Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije*, 13, 215–231).
- Habazin, Anđelko (1976). Bergsonova koncepcija apsolutne samostalnosti duha. *Radovi: Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije*, 14, 175–183.
- Jakopec, Petar (2020). Élan vital i Bergsonova teorija evolucije. *Riječki teološki časopis*, 55(1), 123–134.
- Keilbach, Vilim (1937). Problem intuicije u modernoj filozofiji i psihologiji religije: Nastupno predavanje na bogoslovnom fakultetu. *Bogoslovska smotra*, 25(1), 75–78.
- Keilbach, Vilim (1944). *Problem Boga u filozofiji*. Zagreb: Hrvatska državna tiskare.
- Koprek, Ivan (2005). Moralna ličnost: Gračaninova kritika Kantova poimanja slobode prema studiji La personnalité morale d'après Kant. *Obnovljeni Život*, 60(1), 45–54.
- Kovač, Tomislav (2020). Katedra fundamentalne teologije. U: Mario Cifrak et al. (ur.), *350 godina Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1669.–2019.)* (str. 231–234). Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet.
- Kusić, Ante (1987). Kršćanski mistici u Bergsonovu učenju. *Crkva u svijetu*, 22(2), 127–139.
- Losoncz, Mark (2020). Pojam pažnje u Bergsonovoj i Husserlovoj filozofiji. *Filozofska istraživanja*, 40(4), 829–839.
- Macut, Ivan (2018). *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941*. Split: Služba Božja.

- Miquel, Paul Antoine (2006). Is the Bergsonian Critic of Sensations Measurement Still a Topic Today? *Synthesis philosophica*, 41(1), 161–196.
- Pavić, Željko (2012). Bergson, Henri, francuski filozof (1859.–1941.). U: Stipe Kutleša (ur.), *Filozofski leksikon* (str. 106–107). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Račić, Domagoj (2011). Juraj Ščetinec — socijalni mislilac i aktivist. U: Juraj Ščetinec, *O ekonomskim i društvenim sustavima: Studije, članci i kritike* (str. 9). Zagreb: Glas Koncila.
- Ramirez, J. M. (1938). G. Gracanic: La personnalité morale d'après Kant. *Freiburger Zeitschrift für Philosophie Und Theologie*, 16(1), 247.
- Sertillanges, A. D. (1942). Bergson apologeta. *Život*, 23(2), 207–215.
- Skuhala Karasman, Ivana (2021). Hrvatska filozofkinja Ivana Rossi o filozofiji Henrija Bergsona. *Obnovljeni Život*, 76(4), 469–482.
- Šanc, Franjo (1935). *Stvoritelj svijeta: Njegova egzistencija i narav i njegov odnos prema svijetu*. Sarajevo: Nova tiskara Vrčak.
- Tadić, Ivan (2006). Bergsonovo poimanje Einsteinove teorije relativnosti. *Filozofska istraživanja*, 26(3), 515–529.
- Tićac, Iris (2020). Keith Ansell-Pearson: Bergson: Thinking Beyond the Human Condition. *Filozofska istraživanja*, 40(4), 844–852.
- Vuco, Božo (1937). Henry Bergson, jedan od najvećih francuskih današnjih filozofa, postao katolik. *Nova revija*, 16(3–4), 244–246.
- Zimmermann, Stjepan (1935a). Đuro Gračanin, La personnalité morale d'après Kant, Mignard, Paris, 1935. *Bogoslovska smotra*, 23(4), 446–452.
- Zimmermann, Stjepan (1935b). Dr. Gjuro Gračanin, Moderni filozof–brinitelj kršćanstva? Sarajevo 1935. *Bogoslovska smotra*, 23(4), 452–455.
- Zimmermann, Stjepan (1937). *Filozofija i religija*. Zagreb: Zbor duhovne mladeži zagrebačke.
- Zvonar, Ivica (2016). *Dr. Fran Barac (1872.–1940.)*. Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet.
- Živković, Andrija (1942). Što je spriječilo Bergsonov prijelaz na katolicizam? *Bogoslovska smotra*, 30(1), 64–65.

Croatian Philosopher Đuro Gračanin on Bergson's Conception of Christianity

*Ivan Macut**, *Ivana Skuhala Karasman***

Summary

Over the past twenty years the Croatian philosopher, theologian, apologist and priest Đuro Gračanin (1899–1973) has been the subject of an increasing number of studies in the field of Croatian philosophical and theological heritage. The initial chapter of the paper presents a concise biographical account of Gračanin, providing an overview of his life and work. Gračanin was born in 1899 in Gacko, and he pursued his

* Ivan Macut, Ph.D., Research Associate, Institute of Philosophy. Address: Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: imacut@ifzg.hr

** Ivana Skuhala Karasman, Ph.D., Scientific Adviser, Institute of Philosophy. Address: Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: ivana@ifzg.hr

studies in Paris and Zagreb. He was awarded his doctoral degree on the strength of his studies in both Paris and Zagreb. At the Faculty of Theology in Zagreb, he was awarded his doctorate for a thesis entitled 'Modern Philosopher Defender of Christianity?'. It deals with the question: Does Bergson's conceptualisation of Christianity facilitate an accurate comprehension of the natural and supernatural realms? He held the position of Professor of Theology at the Faculty of Theology in Zagreb for a considerable period of time, in addition to which he also served as Dean. He passed away in Zagreb in 1973. The second chapter of the paper analyses Gračanin's doctoral thesis with the objective of identifying the arguments he presents in favour of and in opposition to specific philosophical positions put forth by Bergson. On the one hand, Gračanin acknowledges Bergson's contributions to the affirmation of Christianity and Christian teaching. Nevertheless, he also identifies certain deficiencies in the philosophy being examined. These include an erroneous understanding of God (pantheism), an inability to distinguish between nature and the supernatural, and an insufficient grasp of the role of grace in the lives of Christian mystics. The third chapter of the work presents a previously unnoticed perception of Bergson's philosophical thought in our country Croatia, as it relates to research that has been previously published. It can be concluded that Gračanin's doctoral thesis on Bergson did not contribute to the advancement of Bergson's philosophy in our country. Nevertheless, recent developments have demonstrated that Gračanin's philosophical thought is increasingly being recognized and examined which indicates a growing interest in his work.

Keywords: Đuro Gračanin; Henri Bergson; Christianity; natural order; supernatural order